

ΜΕΓΑΛΗ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ 3

Άνσελμος - Βαρθολομαίος άγιος

επίσκοπο Καισαρείας Διάνο. Έχοντας εξασφαλίσει την ισχυρή υποστήριξη του Ευσεβίου Νικομηδείας κατόρθωσε τελικώς να εκπληρώσει την επιθυμία του να ιερωθεί και να αναρρηθεί, περί το 342, στον επισκοπικό θρόνο της Κύρου, γειτονικής πόλης της Αντιόχειας. Δεν πρόλαβε, όμως, να ασκήσει τα καθήκοντά του λόγω αιφνιδίου θανάτου (Θεοδώροτος Κύρου, *Φιλόθεος Ιστορία*, β', PG 82:1321D-1324B).

2. Έργα. Ο Αστέριος υπήρξε πολυγραφώτατος. Στα σωζόμενα έργα του είναι εμφανής η φιλοσοφική του παιδεία, η σαφής γνώση της Αγίας Γραφής και η έντονη επίδραση της ραββινικής εξηγητικής.

Ο Ιερόνυμος δίδει την πληροφορία ότι μεταξύ της πληθώρας των έργων του συγκαταλέγονται και ερμηνευτικά υπομνήματα εις τους Ψαλμούς, εις τα Ευαγγέλια και εις την προς Ρωμαίους παύλεια επιστολή. Ο ιστορικός Σωκράτης μαρτυρεί περί της ευρείας χρήσεως των έργων του Αστερίου από τους σπαδαούς του (*Εκκλησιαστική Ιστορία*, I, ΛC', PG 67:173A-B).

Σημαντικότερο έργο του θεωρείται το *Συναγμάτιον*, το οποίο πιθανόν γράφηκε πριν από το 325. Με το έργο αυτό, ο Αστέριος υποστηρίζει θεολογικώς τις θέσεις του αρειανισμού. Αποσπασίματα σώζονται σε έργα του Μ. Αθανασίου και του Μαρκελλού Αγκύρας, οι οποίοι προς μεθοδική αναίρεση του αιρετικού περιεχομένου τους τα παραθέτουν αυτούσια.

Στον Αστέριο ανήκει επίσης η *Επιστολή πρὸς ἑκαστον τῶν μὴ ὁρθῶς γραφέντων*. Γράφηκε μεταξύ 331 και 335 προς μετριασμό των ακραίων αντιλήψεων της *Πρὸς Παῦλινον* επιστολής του Ευσεβίου Νικομηδείας. Ο Μάρκελλος Αγκύρας με αφορμή την επιστολή αυτή κατηγορήσθη τον Αστέριο ως κτισματολάτρη και ανέκρουσε θεολογικώς τις αρειανικές του δοξασίες. Ο Αστέριος, με νέο σύγγραμμα απάντησε στις αιτιάσεις που διατύπωσε ο Μάρκελλος, κατηγορώντας τον ταυτοχρόνως ως σαββαλιανιστή.

Στον Αστέριο αποδίδονται *Ὁμιλία 31 ἐξηγητικαὶ εἰς Ψαλμοῦς*, οι οποίες γράφηκαν μετά το 335 και εξεδόθησαν κριτικῶς από τον Μ. Richard. Από αυτές οι 2 τελευταίες, παρά το γεγονός ότι φέρουν ως επικεφαλίδα ψαλμικά χωρία, δεν έχουν εξηγητικό χαρακτήρα αλλά συνιστούν κηρύγματα της Μ. Πέμπτης και της Μ. Παρασκευῆς. Από το σύνολο των ὁμιλιῶν αυτών, 7 προρίζονται για εκφώνηση κατά τις ημέρες της Διακαινησίμου. Η γνωσιότητα των 1, 10, 14, 24, 26, 27 (το β' μέρος) και 28 (παράγραφοι 8, 9) αμφισβητείται.

Ο Richard εξέδωσε επίσης αποσπάσματα από *Ἐπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμοῦς*, τα οποία εντόπισε στη Σειρά του τύπου VI που καταρτίστηκε στην Παλαιστίνη τον 6^ο αἰ. Τα αποσπάσματα αναφέρονται στους 36 πρώτους ψαλμούς, αλλά

πρέπει να ληφθεί υπόψη η μαρτυρία του Ιερονύμου περί υπομνηματισμού του συνόλου των Ψαλμών. Πιθανῶς να συντάξε το *Σύμβολο* της συνόδου των Εγκαινίων (341), το οποίο έχει αποδοθεί στον Λουκιανό.

3. Διδασκαλία. Ο Αστέριος υπήρξε θεωρητικός υπέρμαχος του Αρείου και της διδασκαλίας του. Χρησιμοποίησε κατάλληλη ορολογία με σκοπό να αμβλύνει την πολεμική που δεχόταν το αρειανικό δόγμα από τους ορθοδόξους. Προς τον σκοπό αυτό υπέδειξε τη χρήση του όρου 'ἀγέννητος' για τον Πατέρα και 'γεννιτὴς' για τον Υἱό. Ο Μ. Αθανάσιος αποδίδοντάς του «πανούργον προαίρεσιν» (*Κατὰ Ἀρειανῶν*, Λόγος Α', 32, PG 26:77C) τον κατηγορήσει ότι «συνηγορεῖ τῇ Ἀρειανῇ αἰρέσει» (*Κατὰ Ἀρειανῶν*, Λόγος Α', 32, PG 26:77A), διότι επινόπησε την «τοῦ ἀγενήτου λέξιν», ὡστε να προβάλλει κατά τρόπο συγκεκαλλυμένο την αρειανική διδασκαλία, αποφεύγοντας τους προκλητικούς για τους ορθοδόξους όρους «ἐξ οὐκ ὄντων» και «ἴν ποτε ὄτε οὐκ ἦν» (*Κατὰ Ἀρειανῶν*, Λόγος Α', 32, PG 26:77C).

Ο Αστέριος χρησιμοποίησε δεινῶς τη μέθοδο της σημασιολογικής μετατόπισης της καθιερωμένης δογματικής ορολογίας, προκειμένου να αποφυγεί τις οξείες αντιδράσεις των ορθοδόξων. Χαρακτηριστική είναι η διατύπωσή του «εἰ ἀγέννητος ὁ Θεός, οὐ γεννητὴ, ἀλλὰ γεννητὰ ἔστιν ἢ τοῦτο εἰκῶν, ἥτις ἔστιν ὁ Λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ Σοφία» (*Κατὰ Ἀρειανῶν*, Λόγος Α', 31, PG 26:76C). Η σκοπιμότητα της διάστιξης μεταξύ των διατυπώσεων 'γεννητὴ' και 'γεννητὰ' μπορεί να γίνει αντιληπτή σε συνάρτηση με την εννοιολογική χροιά, την οποία δίδει ο Αστέριος στον ὄρο 'ἀγέννητος'. Συγκεκριμένα, η έννοια του 'ἀγεννήτου' διακρίνεται το 'αἰε ὄν' από το 'ποινθῆν'. Με αυτή τη σημασιολογική αποσφάγιση του όρου 'ἀγέννητος', ο Αστέριος υποκαθιστᾷ τη λέξη 'κτίσιμα' με τη λέξη 'ἐγέννημα' για να δηλώσει τη φύση του Υἱοῦ του Θεοῦ, χωρίς κατ' ουσίαν να απομακρύνεται από τη διδασκαλία περὶ της κτιστότητας Του (*Κατὰ Ἀρειανῶν*, Λόγος Α', 30, PG 26:76A).

Ο Αστέριος αντιπαραβάλλει δύο παύλεια χωρία: το Ρωμ 1:20 (Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται, ἦ τε αἰδοῖς αὐτοῦ δύναμις καὶ θεοτόπης) και το 1 Κορ 1:24 (Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν). Η επιλογή των χωρίων αυτών χρησιμοποιεῖται προκειμένου να θεμελιώσει τη διδασκαλία του περὶ διακρίσεως μεταξύ της ἐμφυτης ἀγέννητης δυνάμεως και σοφίας του Θεοῦ, η οποία διπλώνεται στο Ρωμ 1:20 και της «διὰ Χριστοῦ δεικνυμένης», και λαμβάνει το ὄνομά της «κατὰ μετουσίαν» της «ιδίας», «ἀληθινῆς» σοφίας του Πατρὸς, της συνυπάρχουσας «ἀγενήτως αὐτῶν», η οποία δηλώνεται με το 1 Κορ 1:24 (*Κατὰ Ἀρειανῶν*, Λόγος Β', 37, PG 26:225A-228A). Το κύριο επιχει-

ρημα για τη διάκριση αυτή αντλεί από τη γραμματισμολογική παρατήρηση επί του 1 Κορ 1:24 ὅτι στα ουσιαστικά 'δύναμις' και 'σοφία' δεν προτάσσεται το οριστικό ἄρθρο. Το σκεπτικό αυτό είναι ἕνα μικρὸ δείγμα της μεθοδικότητας που επιδείκνυε ο Αστέριος κατά την ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας του, λόγω της μεγάλης του πείρας στην τέχνη του σοφιστῆ (συνηγῶρου), την κατεξοχὴν τέχνη της πειθούς. Μετὰ τον θάνατο του Αρείου το 336 εγκατέλειψε τις προβαλλόμενες θέσεις του στο *Συναγμάτιον* και αποδέχθηκε τον Υἱὸ ὡς εἰκόνα του Πατρὸς και ὄμοιο προς τον Πατέρα. Όταν μάλιστα δεν αντέδρασε στις αποφάσεις της συνόδου της Αντιοχείας (341) κατηγορήθηκε ἀπὸ τον αρειανὸ ιστορικό Φιλοστόργιο για ἀλλοίωση της διδασκαλίας του κοινού τους διδασκάλου Λουκιανού (*Εκκλησιαστική Ιστορία*, II, ιε', PG 65,477A-B και IV, δ', PG 65,520A-B). Α.Γ.ΛΑ.

Βιβλιογραφία:

Πηγές: Συναγμάτιον: Bardy, G., *Recherches sur s. Lucien d'Antioche et son école*, Paris 1936, 341-348· *Ἐπιστολὴ πρὸς ἑκαστον τῶν μὴ ὁρθῶς γραφέντων:* Bardy, G., *Recherches sur s. Lucien d'Antioche et son école*, Paris 1936, 348-354, ΒΕΠΕΣ 29,30-32· *Ὁμιλία 31 ἐξηγητικαὶ εἰς Ψαλμοῦς:* Richard, M., *Asterii Sophistae commentarium in Psalmos quae supersunt. Accedunt aliquot homiliae anonymae*, Osloae 1956· Skard E., *Index Asterianus*, Osloae 1962· PG 40:389-477, 55, 35-39, 539-547, 549-558, ΒΕΠΕΣ 37,155-262, 38, 23-89· *Ἐπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμοῦς:* Richard, M., *Asterii Sophistae commentarium in Psalmos quae supersunt. Accedunt aliquot homiliae anonymae*, Osloae 1956, σ. 249-273, ΒΕΠΕΣ 38,91-111· *Σύμβολο του ἔτους 341:* Kelly, J., *Alchristliche Glaubensbekenntnisse. Geschichte und Theologie*, Göttingen 1972, σ. 265-267, PG 26:721-722.

Βοηθήματα: Μπαλάνος, Δ., *Πατρολογία. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων*, Αθήνα 1930· Quasten, J., *Patrology*, τ. 3, εκδ. Spectrum Publishers, Md Newman Press, Utrecht Westminster 1963· Νόβακ, Γ., «Αστέριος, Ο Σοφιστής ἢ ο Καππαδόκης (Γ'-Δ' αἰών)», ΘΗΕ 3 (1963) 408-409· Χρήστου, Π., *Ελληνική Πατρολογία*, τ. 3, Θεσσαλονίκη: ΠΙΠΜ 1987· Παπαδόπουλος, Σ., *Πατρολογία*, τ. Β'. *Ο τέταρτος αἰώνας (Ανατολή καὶ Δύση)*, Αθήνα 1990· ODB 1 (1991) 213· Φειδάς, Β., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. 1, Αθήνα 1994· Σκουτέρης, Κ., *Ιστορία Δογματικῆς*, τ. 2ος. Η Ορθόδοξη δογματικὴ διδασκαλία και οι νοθεύσεις της ἀπὸ τις αρχές του τέταρτου αἰῶνα μέχρι και την Τρίτη Οικουμενική Σύνοδο, Αθήνα 2004· *LthK* 1 (2009) 1102.

Αστέριος Αμασειάς. 1. Βίος. Σύγχρονος του Καππαδοκῶν Πατέρων του 4^{ου} αἰ. Δεν πρέπει να συγχέεται με τον αρειανόφρονα Αστέριο Σοφιστῆ της εποχῆς του, διότι, κατά τον ιερό Φώτιο «ἕτερος οὖν τὸ θρέμμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἕτερος ὁ τῆς πλάνης κήρυξ» (*Αμφιλόχεια*, PG 101:1161B). Οι πληροφορίες για τον βίο του είναι περιορισμένες. Δεν γνωρίζουμε τη γενετήριά του, καθώς επίσης και τον ακριβή χρόνο γεννήσεώς του. Από τον ὁμιλία του Περὶ πλεονεξίας συνάγεται το συμπέρασμα ὅτι γεννήθηκε περί το 340. Πιθανολογεῖται ὅτι σπούδασε στην Αντιόχεια. Οι πηγές αναφέρουν ὅτι κάποιος ονομαστὸς Σκύθης διδά-

σκαλος τον μύσησε στη γραμματική και νομική επιστήμη και ὅτι μετὰ το πέρασ του σπουδῶν του ἴσκησε για κάποιο διάστημα το επάγγελμα του συνηγῶρου με μεγάλη επιτυχία (PG 104:213C). Κατὰ τον Φώτιο μαθήτευσε κοντά στον ασκητὴ Ιουλιανὸ και αξιόθνηκε να γίνει πηροῦμος Μονῆς (PG 40:477-480). Διαδέχθηκε τον ἐπίσκοπο Ευλάλιο και κατά τη διάρκεια της επισκοπικῆς του δράσεως (380-390) ἀνεπτύξε ἀξιοζήλευτο ποιμαντικό και κηρυγματικό ἔργο. Η Ζ' Οικουμενική σύνοδος στην 4^η συνεδρία της ἀνέγνωσε την ὁμιλία του Αστερίου *Ἐκφρασις εἰς τὴν ἁγίαν Εὐφημίαν τὴν μάρτυραν* (Mansi 13,16A-17D). Μετὰ το πέρασ της ἀνάγνωσε, ο Θεόδωρος ἐπίσκοπος Κατάνης ἀναφώνησε ὅτι «ὁ μακάριος καὶ θεοφόρος διδάσκαλος Αστέριος, ὡς ἀσπὴρ φαινόσ, ο πάντων ἡμῶν τῆς καρδίας κατῆλυσεν» (Mansi 13, 20E). Η ἴδια σύνοδος, κατά την ἑκτη συνεδρία της, μνημόνευσε κατὰ παραπομπή και την *Εἰς τὸν πλοῖσιν και τὸν Λάζαρον* ὁμιλία του Αστερίου (Mansi 13, 305D).

Ο ακριβὴς χρόνος της κοιμησεῶς του δεν μας είναι γνωστὸς. Η έρευνα ἀξιολογώντας τη μαρτυρία του Φωτίου ὅτι «εἰς βαθὺ γῆρας τοῦ βίου κατῆλυσεν» (PG 101:1161B) τοποθετεῖ τον θάνατό του μετὰ το 420 και 425.

2. Έργα. Ο Αστέριος Αμασειάς διακρίνεται για το αρχαῖον ὕφος και τον προσηγμένο και εύρυθμο λόγο του, καθώς ἴπαν ἐμβριθῆς γνώσεως των κανόνων της ρητορικῆς τέχνης. Ο σαφὴς ἐμπειροσμός του ἀπὸ την ὁμιλιτική του Μ. Βασιλείου, του Γρηγορίου Θεολογού και του Γρηγορίου Νύσσης, σε συνδυασμό με τὴ γλωσσολογική του δεινότητα και την προσεκτική χρήση μέτρων, ὅπως του παροξυτονισμού, του προπαροξυτονισμού, της ισοσυλλαβίας, του ομοιοτέλεστου, της ομοιοτονίας και των βραχέων κώλων, ἐπιψύξησαν το πδύγλωσσο κἀλλος των ἔργων του.

Γνήσιες θεωροῦνται οι ὁμιλίαι: α) *Εἰς τὸν πλοῖσιν και εἰς τὸν Λάζαρον*, β) *Εἰς τὸν οἰκόνμον της ἀδικίας*, γ) *Κατὰ πλεονεξίας*, δ) *Κατηγορικὸς της εορτῆς τῶν Καναδῶν*, ε) *Εἰς τὸ «εἰ ἔξεστι ἀνθρώπῳ ἀπολοῦαι τὴν γυναικα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν»*, στ) *Εἰς τὸν προφήτην Δανιὴλ και εἰς τὴν Σωσάνναν*, ζ) *Εἰς τὸν ἐκ κοιτίας τυφλόν*, η) *Εἰς τοὺς ἁγίους κορυφαίους ἀποστόλους Πέτρον και Παῦλον*, θ) *Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυραν Φωκῶν*, ι) *Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Μάρτυρας*, ια) *Εἰς μαρτύριον τῆς... μάρτυρος Εὐφημίας ἐκφρασις*, ιβ) *Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυραν Στέφανον*, ιγ) *Προρητικὸς περὶ μετανόιας*, ιδ) *Λόγος εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν νηστειῶν*, ιε) *Εἰς τὸ ἀνθρώπῳ δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερόν προσεξῆσθαι*, ις) *Εἰς τοὺς δύο υἱοὺς τοὺς παρὰ τῷ Λοῦκᾷ*.

Αποσπάσματα των ὁμιλιῶν ζ', ιβ', ιγ', ιδ' σώζονται και ἀπὸ τον ιερό Φώτιο (PG 104:204-209· 231-239· 221-224). Στις σειρές (Catenae) του Νικητα Ηρακλείας περιλαμβάνονται και 26

ερμηνευτικά σχόλια στο *Κατά Λουκᾶν*, τα οποία προέρχονται από τη Βιβλιοθήκη του Φωτίου.

3. Διδασκαλία. Τον Αστέριο απασχόλησαν κυρίως κοινωνικά ζητήματα, όπως ο πλούτος και η πτωχεία (*Εἰς τὸν πλούσιον καὶ τὸν Λάζαρον*), ο γάμος και η νομοθετική αντιμετώπιση των γυναικῶν (*Εἰς τὸ «εἰ ἔξεσι ἀνθρώπων ἀπολῶσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν»*), καθώς και η προσκύνηση και η τιμή προς τους Μάρτυρες (*Εγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Μάρτυρας*), όπου τονίζεται το χάρισμα της παρρησίας και της προεβείας τους προς τον Θεό. Αξιοσημείωτη, όπως προαναφέρθηκε, είναι επίσης η ομιλία του *Εἰς μάρτυρον τῆς... μάρτυρος Εὐφημίας ἔκφρασις*, για τον επιπλέον λόγο ότι μας δίδει πληροφορίες για τον διάκονο ναοῦ της εποχής του.

Η θεολογία του Αστερίου δεν αποκλίνει από αυτά των Καππαδοκῶν πατέρων, γι' αυτό και δεν τον απασχόλησαν ιδιαίτερα θεολογικά ζητήματα όπως η Τριαδολογία και η Χριστολογία. Είναι φανερό η προσπάθειά του να τονίσει τη θεότητα του Αγίου Πνεύματος, εξαιτίας της διδασκαλίας των Πνευματομάχων της εποχής του. Ο Αστέριος υποστηρίζει ότι η σειρά των θείων ονομάτων δεν συνεπάγεται υπεροχή του ενός ή του άλλου προσώπου, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι «οὐδὲν ἢ τῆς τάξεως ἀπαλλαγὴ τῆ πίστει λυμáινεται» (*Εγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυραν Στέφανον*, PG 40:352B). Η τριαδικότητα του Θεοῦ προεικονίζεται στην Παλαιά Διαθήκη στα πρόσωπα των τριῶν ἀγγέλων, η οποία προσέφερε προοδευτική εξοικείωση με το μυστήριο του Θεοῦ (*Εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον*, PG 40:173 CD). Με την Ενανθρώπιση του Υἱοῦ, ἀποκαλύφθηκε το θείο δόγμα της Τριάδος μέσω του προσώπου και του κηρύγματος του Χριστοῦ. Ειδικότερα, κατά τον σεσιπὸ ποιμενάρχη ο ἀπόστολος Παῦλος «οὐδὲν τῶν ὀνομάτων τῶν Χριστῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἄλλα, τὰ τῆς οἰκονομίας ὀνόματα», ὡστε να διδάξει ὅτι «σαφῶς ὅτι Θεὸς ὦν ἄνωθεν, ἀφίκετο πρὸς ἡμᾶς» (*Εἰς τοὺς ἁγίους κορυφαίους ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον*, PG 40:288B). Ἀπέναντι στην προσπάθεια λογικῆς κατανοήσεως της θεότητας ἀντιτάσσει τὴν καθ' ὑπόδειγμα του Πέτρον βιωματική πίστη, ἀπορρίπτοντας τα συλλογιστικά συστήματα και τις εκλογικεύσεις του Ἀρείου και του Εὐνομίου (*Εἰς τοὺς ἁγίους κορυφαίους ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον*, PG 40:281A-C). Α.ΓΛΑ.

Βιβλιογραφία:

Πηγές: PG 40:164-389 Datema, C., *Asterius of Amasea. Homilies I-XIV*, Leiden: E.J. Brill, 1970. Datema, C., "Les homélies XV et XVI d' Asterius of Amasee", *Sacris erudit* 23 (1978-79) 63-93. ΒΕΠΕΣ 71 (1992) 236-387.
Βοηθήματα: Koch, L., "Asterius, Bischof von Amasea", *ZHTh* 41 (1871) 77-107. Bauer, M., *Asterius Bischof von Amaseia. Sein Leben und sein Werke*, Würzburg 1911. Verschaffel C., "Astère (Saint), évêque d' Amasee", *DTC* 1 (1923) 2141-2142. Μπαλάνος, Δ., *Πατρολογία*.

Οι εκκλησιαστικοί πατέρες και συγγραφείς των οποίων πρώτων ανώνων, Αθήνα 1930. Quasten, J., *Patrology*, τ. 3. έκδ. Spectrum Publishers, Md Newman Press, Utrecht Westminster 1963. ΘΗΕ 3 (1963) 409-410. Speyer, W., "Asterius von Amaseia", *RAC Suppl.-Lief.*, 4 (1986) 626-639. Vasey, V., "The social ideas of Asterius of Amasea", *Augustinianum* 26 (1986) 413-436. Χρήστου, Π., *Ελληνική Πατρολογία*, τ. 3, Θεσσαλονίκη: ΠΙΠΗ 1987. Παπαδόπουλος, Σ., *Πατρολογία*, τ. Β'. Ο τέτατος αιώνας (Ανατολή και Δύση), Αθήνα 1990. ODB 1 (1991) 213. Σαββίδης, Α., «Αστέριος Ἀμασειᾶς», *ΕΠΛΒΠ* 3, σ. 263-264. Χαβαρανίς, Π., «Αστέριος ἐπίσκοπος Ἀμασειᾶς», *J.P. Migne Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*, τ. 40, Αθήνα: Κέντρον Πατερικῶν Μελετῶν 2003, σ. ζζ'-οβ'. Σκουτέρης, Κ., *Ιστορία Δογματικῆς*, τ. 2ος. *Ἡ Ὀρθόδοξη δογματικὴ διδασκαλία και οἱ νοθεώσεις τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ τέτατου αἰῶνα μέχρι και τὴν Τρίτη Οἰκουμενικῆ Σύνοδο*, Αθήνα 2004. *LthK*? 1 (2009) 1101.

Αστερίου μονή. Βλ. Κωνσταντινούπολη.

Αστερίου μονή (Αθήνα). Η μονή Αστερίου βρίσκεται τριάντιμο περίπου χμ. βορειοανατολικά της μονής Καισαρι-

μόνης τοποθετείται προ του 920. Από νεότερους ὁμως ερευνητές θεωρεῖται πιθανόν ὅτι η μονή που αναφέρεται στον βίο του αγίου είναι η μονή της Παντάνασσας στο Μοναστηράκι. Ἀλλὰ και αὐτὴ η ἀπόψη είναι ἀπλὴ ὑπόθεση, ἀφοῦ το ἀγιολογικὸ κείμενο δεν παρέχει συγκεκριμένα στοιχεία για τὴ μονή. Κατὰ μία ἄλλη ἀπόψη, η ονομασία Αστερίου προήλθε ἀπὸ κάποιον μοναχὸ και κτήτορα τῆς μονῆς Αστέριου ἢ, κατὰ μία ἄλλη πιο εἰδυλλιακὴ εκδοχὴ, ἀκόμη και ἀπὸ τὸν ἀγαπῶτο στους ποιμένες αστέρα, τὸν Αυγερινό.

Επιγραφές και χαράγματα στο καθολικὸ και τὴν τράπεζα τῆς μονῆς ἐνισχύουν τῆς ἐλαχίστης ιστορικῆς μαρτυρίας που ἔχομε γι' αὐτὴν. Στον νότιο τοῖχο του κυρίως ναοῦ ὑπάρχει χάραγμα του 1656. Ο Γ. Λαμπάκης εἶχε διαβάσει ἀκιδιογραφήματα στον νάρθηκα του καθολικοῦ με χρονολογίες 1667, 1646, 1655 και 1671. Μνεῖα για τὴ μονή

και ἔπειτα στην Αἴγινα, τὴν Πελοπόννησο, σε νησιά του Αἰγαίου και το Ιονίου. Τὸν δρόμο αὐτὸ θα πήραν, ὅπως ἐξάλλο αναφέρει και η ἐνθύμηση, και οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς Αστερίου, μεταφέροντας πιθανότατα και τὴ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς στη Φανερωμένη. Στην Επανάσταση του 1821, η βιβλιοθήκη τῆς μονῆς μεταφέρθηκε ἀρχικὰ στην Ἀκρόπολη των Ἀθηνῶν για φύλαξη και κατόπιν καταστράφηκε. Νεότερο, ἐξάλλο, σημεῖωμα του 1834, δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Καμπούρογλου, ἀναφέρεται σε γαίτες και ἐλαϊόδενδρα τῆς μονῆς.

Πρῶτος ο Δ. Σουρμελής διατύπωσε τὴν ἀπόψη, τὴν οποία ἀκολούθησαν και ἄλλοι, ὅτι στη θέση που είναι σήμερα η μονή Αστερίου βρισκόταν τὸ διδασκαλεῖο του Διοδώρου, τὸ ἐνὰ ἀπὸ τα δύο διδασκαλεῖα –τὸ ἄλλο ἦταν το Πολυζήλου– που ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν ἀνώνυμο τοπογράφο-συγγραφέα τῆς περιγραφῆς *Τα θέατρα και τὰ διδασκαλεῖα των Ἀθηνῶν*. Πρόκειται για ἔργο, που γράφτηκε ἀπὸ Ἕλληνα, για να αποτελέσει ἰσὼς ἓνα εἶδος οδγοῦ για τὸν σουλτάνο Μωάμεθ Β', ὅταν αὐτὸς ἐφθάσε στην Αθήνα τὸ φθινόπωρο του 1458. Η ἀπόψη αὐτὴ ἐνισχύεται και ἀπὸ τὴ ΡΛΕ ἐπιστολὴ του Συνεσίου, σπὴν οποία, ἐρωνευόμενος τὸς σοφούς τῆς Ἀθῆνας κατὰ τὴν ἐποχὴ του, λέει ὅτι αὐτοὶ συναθροίζον τὸς μαθητῆς τὸς ἔχοντας ὡς κίνητρο ὅχι τὸν φιλοσοφικὸ λόγο ἀλλὰ τὸ μέλι του Υψητοῦ.

Παράδοση, ἰσὼς, για χρῆση τῆς μονῆς ὡς διδασκαλεῖου στα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας διασώζει και χάραγμα στον ναὸ του 1747, που ἀναφέρεται σε ἀπαγορισμὸ δασκάλου ἀπὸ τὸς Τούρκους. Θα πρέπει τέλος να σημειωθεῖ η ἐντοικισμένη παλαιότερα σπὴν τοικοποιία του ναοῦ μαρμαρινὴ πλάκα, που ἔφερε τὴν ἐπιγραφή +ΣΤΑΥΡΟΠΗΓΙΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ και πιθανότατα δῆλωνε, ὅπως ἔχει υποστηριχθεῖ, ὅτι η μονή ἦταν σταυροπηγιακὴ.

Σήμερα διασώζονται ο περίβολος –ὀχι στο ἀρχικὸ του ὕψος– η τράπεζα, η ἐστία, η κρήνη, διάφορα κελιά και ἄλλοι βοηθητικοὶ χώροι και τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς. Η σημερινὴ εἴσοδος τῆς μονῆς δεν ἦταν ἀρχικὰ η κύρια εἴσοδος. Αὐτὴ βρισκόταν στο δυτικὸ ἄκρο τῆς βόρειας πλευρᾶς του περιβόλου και φέρει ὑπέρθυρο με ἀνάγλυφο κόσμημα. Μέσα στο θαυμάσιο αττικὸ τοπίο, τὸ καλοκτισμένο καθολικὸ τῆς μονῆς, με τῆς ἁρμονικῆς ἀναλογίες, τὸν «αθηναϊκὸ» τροῦλο και τὴ γραφικότητα τῶν ὄψεων, προσδίδει τεχνικὴ με μεράκι και προσφέρει ἓνα ἐξοχο δεῖγμα τῆς ἀθηναικῆς ναοδομίας σε χρόνους δύσκολους, μέσα στην τουρκοκρατία. Παλαιότερα πιστευόταν ὅτι ο ναὸς ἦταν βυζαντινὸς (του 11^{ου} αἰ.), νεότερη ὁμως ἐρευνα εἰδείξε ὅτι πρόκειται για κτίσμα μεταβυζαντινὸ (πιθανότατα του 16^{ου} αἰ.). Είναι ἓνας σταυροειδῆς ἐγγεγραμμένος ναὸς με τροῦλο, τῆς παραλλαγῆς τῶν συνθετων τετρακόντων. Δυτικὰ διαθέτει νάρθηκα και ἀνατολικὰ ἀπολήγει σε

Η μονή Αστερίου

ἀνής, σε κατάφυτη πλαγιά του Υψητοῦ. Ἀποτελεῖ μετόχι τῆς μονῆς Πετρακά και τὸ καθολικὸ τῆς είναι και αὐτὸ ἀφιερωμένο στους Ταξιάρχους.

Δεν γνωρίζουμε τὸν ἀκριβῆ χρόνο ἰδρυσῆς τῆς, ἐνὼ ποικίλες ἀπόψεις ἔχουν διατυπωθεῖ για τὴν ἐτυμολογία τὸ ὀνόματος τῆς. Κατὰ τὸν Δ. Καμπούρογλου, πῆρε τὸ ὄνομά τῆς ἀπὸ τὸν ὄσιο Λουκά τὸν Στειριώτη ἢ Αστειριώτη (Αστέρι), ο οποίος, ὡς γνωστὸν, ἰδρυσε τὴ μονή που φέρει τὸ ὄνομά του κοντὰ στο χωριὸ Στεῖρι τῆς Φωκίδας, τὸ οποίο ἀπανά σε ἔγγραφο ὡς Στεῖρ, Στεῖρι, Στέρι, Αστέρι. Ο ὄσιος Λουκάς, σύμφωνα με τὸν βίο του αγίου, ἦλθε σπὴν Αθήνα στα τέλη του 920 ἢ τῆς ἀρχῆς του 921, ἐκάρη μοναχὸς και διέμενε σε κάποια μονὴ τῆς Ἀτικῆς, πὸς ἰσὼς, κατὰ τὸν Καμπούρογλου, ἦταν η συγκεκριμένη μονή, η οποία κατόπιν για τὸν λόγο αὐτὸ ὀνομάσθηκε Αστερίου. Σύμφωνα ἐπομένως με τὴ θεωρία αὐτή, η οποία βέβαια είναι ἀτεκμηριωτὴ, η ἰδρυση τῆς

γίνεται ἐπίσης σε μία χρονολογραφικὴ σημείωση-ἐνθύμηση του 1687, σημειωμένη σε Μνηαῖο τῆς μονῆς Αστερίου που φυλάσσεται σπὴν μονὴ Φανερωμένης Σαλαμίνος. Προέρχεται ἀπὸ ἓνα μοναχὸ τῆς μονῆς Αστέρι (sic) που κατέφυγε σπὴν Σαλαμίνα τὸ 1687, ὅταν ἐφθάσαν σπὴν Πειραιᾶ οἱ Ενετοί. Η ἐνθύμηση ἔχει σχολιασθεῖ ἀπὸ τὸς Γ. Λαμπάκη, Δ. Καμπούρογλου, Κ. Ζησιού και Μ. Γκκάτο.

Τὸ σημεῖωμα του μοναχοῦ τῆς μονῆς Αστερίου, τὸ οποίο, ὅπως εἰδείξε ο Κ. Ζησιού, ἔχει ἀνακριβῆς χρονολογίες, ἀναφέρεται ἀσφαλῶς στα γεγονότα του 1687 που ὀδήγησαν ἀργότερα σπὴν ἐρήμωση τῆς Ἀθῆνας. Στα μέσα Μαρτίου του 1688, οἱ Ἀθηναῖοι ἄρchiσαν να ἐγκαταλείπουν μαζικὰ τὴν πόλη τους, φοβόμενοι τὴ μανία των τουρκικῶν στρατευμάτων, ἐπειδὴ ἔχχαν συμπράξει με τὸς Ενετούς. Ἐκατοντάδες οἰκογένειες ἀναγκάσθηκαν να καταφύγουν με βενετικὰ πλοῖα σπὴν Σαλαμίνα πρῶτα